

УДК 325.145.28

Небаба Н.О.,
аспірант³,асистент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», м. Суми

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення вимагає пошуку нових підходів до управління фінансовими потоками недержавних пенсійних фондів. Ефективність функціонування та розвиток недержавного пенсійного фонду (НПФ) прямо залежать від того, наскільки раціонально фонд розпоряджається своїми фінансовими ресурсами. Здійснення управлінського впливу на фінансові ресурси передбачає побудову механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності та структури механізму управління займаються відомі вчені, зокрема О.Д. Василик, О.М. Ковалюк, Н.М. Чигасова, Ю.О. Єрешко, Л.І. Албакін, О.В. Ярошенко та інші. Проте у більшості наукових праць недостатня увага приділяється проблемі управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення, яка на сьогодні знаходиться лише на етапі становлення. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напрямку дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сутності та побудова механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи теоретичні основи механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення, перш за все, необхідно визначитися із поняттям механізму та основними його складовими. В економіку поняття механізму прийшло з техніки, так як виникла потреба в описі соціальних і виробничих процесів у їх взаємодії. Вперше термін «механізм» в наукових працях, присвячених економіці соціалізму, був введений в обіг у другій половині 60-х років XX століття і, незважаючи на свою відносну новизну, набув широкого поширення. Л.І.Албакін наступним чином визначав зміст даного терміну: господарський механізм соціалістичного суспільства, що володіє досить складною структурою. Серед найважливіших його структурних підрозділів можна виділити: форми організації суспільного виробництва; форми господарських зв'язків, завдяки яким здійснюється своєрідний «обмін речовин» в економіці, в тому числі оборот засобів виробництва, фінансово-кредитні відносини та ін; структуру, форми і методи планування; сукупність економічних важелів і стимулів впливу на виробництво і учасників господарської діяльності, за допомогою яких забезпечується узгодження і стимулювання господарської діяльності [1].

На сучасному етапі розвитку економічної науки поняття механізму застосовується з точки зору управління, організації, господарювання, виробництва.

Механізм управління визначається як складова частина системи управління, яка забезпечує дієвий вплив на фактори, стан яких обумовлює результат діяльності об'єкту управління.

З метою управління фінансами на практиці найчастіше застосовують фінансовий механізм.

О.Д. Василик розглядає фінансовий механізм як «сукупність форм і методів створення та використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення» [2, с. 104].

О.М. Ковалюк вважає, що фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємства за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні [4, с. 22].

У той же час, організаційно-економічний механізм визначається як сукупність організаційних і економічних важелів, що чинять вплив на економічні й організаційні параметри системи управління, що сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності [3].

Таким чином, під механізмом управління фінансовими потоками розуміють сукупність форм, методів, інструментів і важелів, які за допомогою нормативно-правового, інформаційного й організаційного забезпечення впливають на рух фінансових ресурсів.

³ Науковий керівник: Журавка Ф.О. – д.е.н., професор

Зважаючи на те, що відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» саме НПФ має право здійснювати «повний цикл» недержавного пенсійного забезпечення з моменту прийняття пенсійних внесків до моменту здійснення пенсійних виплат, досліджувати механізм управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення доцільно на прикладі недержавних пенсійних фондів [5].

Управління фінансовими потоками недержавних пенсійних фондів підпорядковане декільком основним цілям, зокрема:

- забезпечення максимально-можливого обсягу надходження фінансових ресурсів від вкладників;
- ефективність інвестування залучених ресурсів;
- оптимізація фінансових потоків.

Досягнення цілей та реалізація механізму здійснюється завдяки функціям управління фінансовими потоками. Виділяють наступні функції управління фінансовими потоками:

- аналіз існуючої структури, обсягу та швидкості фінансових потоків;
- прогнозування та планування вхідних та вихідних фінансових потоків;
- організація виконання запланованого обсягу фінансових ресурсів;
- контроль за рухом фінансових ресурсів.

Процес управління фінансовими потоками НПФ базується на визначених принципах, основними з яких є:

1. Принцип інформаційної вірогідності. Як і будь-яка управлінська система, управління фінансовими потоками НПФ має бути забезпечене необхідною інформаційною базою.

2. Принцип забезпечення збалансованості. Управління фінансовими потоками має справу з багатьма їх видами і різновидами, розглянутими в процесі їхньої класифікації. Їхня підпорядкованість єдиним цілям і задачам управління вимагає забезпечення збалансованості потоків НПФ за видами, обсягами, тимчасовими інтервалами і іншими істотними характеристиками.

3. Принцип забезпечення ефективності. Фінансові потоки характеризуються істотною нерівномірністю надходжень і витрат в різні моменти часу, що призводить до нестачі або надлишку вільних фінансових ресурсів, які необхідні для забезпечення функціонування НПФ.

4. Принцип забезпечення ліквідності. В процесі управління фінансовими потоками необхідно забезпечувати достатній рівень їхньої ліквідності [8].

Розглянемо складові механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення (рис.1). Він складається із методів управління, інструментів та важелів управління, нормативно-правового, організаційного та інформаційного забезпечення.

До основних методів управління відносять:

- аналіз фінансових потоків;
- планування та оптимізація;
- контроль за рухом фінансових ресурсів;
- організація обліку та звітності.

Аналіз фінансових потоків – це сукупність методів формування і обробки даних про фінансові потоки, які дають об'єктивні оцінки стану, тенденцій розвитку, виявлення резервів підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та шляхів їх реалізації.

Під плануванням розуміють процес визначення обсягів фінансових потоків за видами діяльності, та напрямками використання в часі з метою забезпечення максимальної синхронізації надходжень і витрат. Оптимізація фінансових потоків проводиться шляхом виявлення та реалізації резервів, що забезпечить рівномірність витрачання та надходження ресурсів у часі та за обсягами, а також здійснення впливу на фінансовий цикл НПФ.

Контроль за надходженням та використанням фінансових ресурсів дозволяє визначити відхилення їх обсягів від запланованих параметрів. Контроль є засобом отримання інформації про фінансові потоки за результатами свого управлінського впливу на об'єкт управління.

З точки зору управління фінансовими потоками НПФ цей метод застосовується переважно на етапі інвестування.

У циклі управління фінансовими потоками облік є кінцевою стадією. Результати обліку відображаються у звітності. Облік і звітність складають інформаційну базу для аналізу фінансових потоків за звітний період.

Також додатково слід виділити наступні методи управління фінансовими потоками, що притаманні саме НПФ: інвестування, самофінансування, страхування та диверсифікація, які є взаємопов'язаними між собою. Так, на етапі перерозподілу залучених фінансових ресурсів кошти з допомогою КУА (компанії з управління активами) інвестуються.

Що стосується диверсифікації, то вона є одним із основних методів управління інвестиційним портфелем, а отже і одним із методів управління вихідним фінансовим потоком. Вимоги відносно диверсифікації в інвестуванні пенсійних активів закріплені законодавчо.

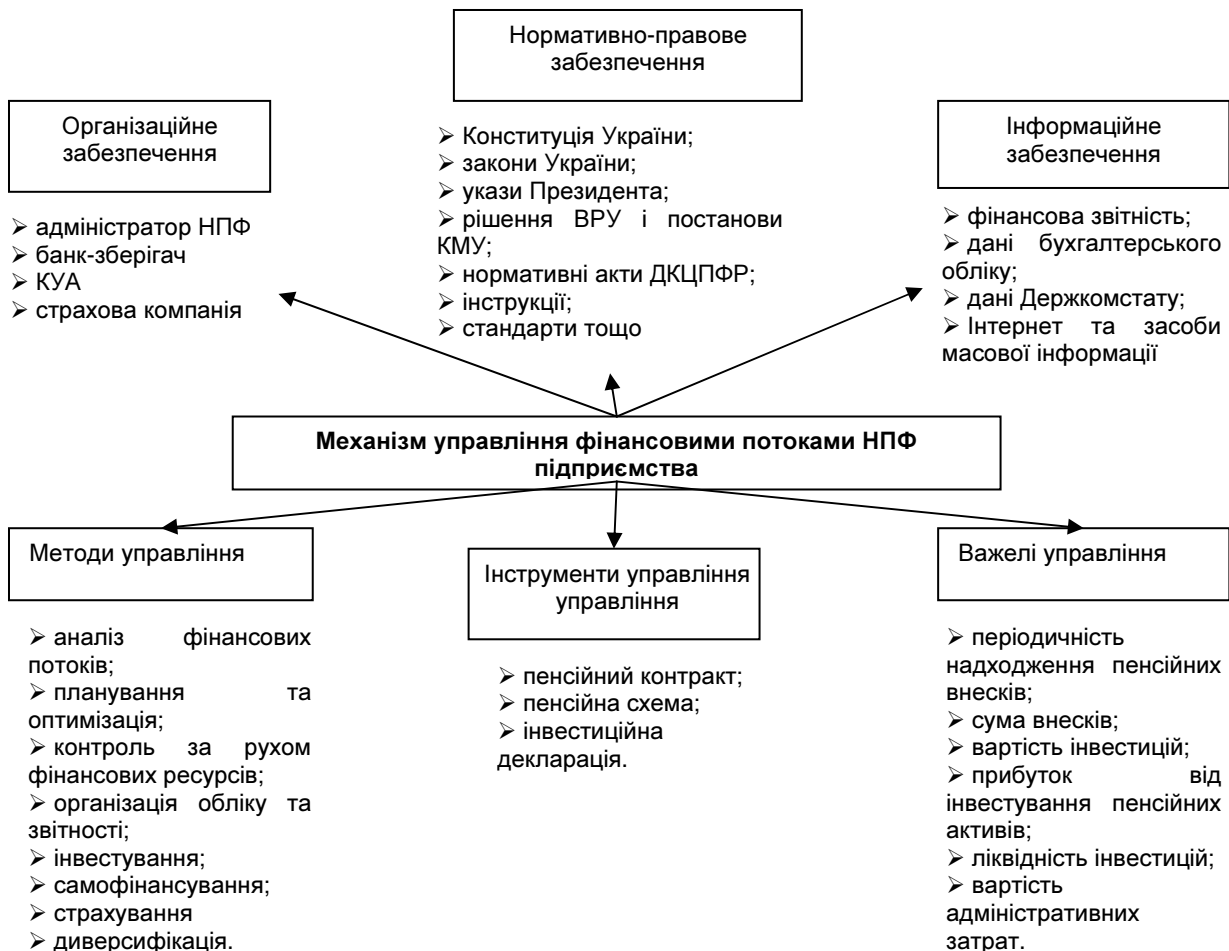

Рис. 1. Загальна структура механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: розроблено автором

Під самофінансуванням розуміється метод господарювання, який означає покриття за рахунок власних доходів усіх видатків діяльності. Метод управління фінансовими потоками на основі самофінансування передбачає покриття витрат на організацію та управління недержавним пенсійним фондом за рахунок інвестиційного доходу.

Страхування ризиків – один із найбільш часто використовуваних методів управління фінансовими потоками, який належить до процедури передачі ризику, або ж формування відповідних резервів в організації [6].

Методи самофінансування та страхування застосовуються також переважно на етапі перерозподілу, адже з метою страхування формуються певні резерви, а, зважаючи на неприбутковий характер діяльності, фінансування адміністративних витрат фонду здійснюється за рахунок отриманого прибутку.

Серед основних інструментів управління фінансовими потоками НПФ слід виділити наступні: пенсійний контракт, пенсійна схема та інвестиційна декларація.

Пенсійний контракт – це договір між пенсійним фондом, від імені якого в договорі виступає адміністратор, і вкладником НПФ. У пенсійному контракті зазначаються розміри і порядок сплати страхових внесків у НПФ, відповідно до умов обраної пенсійної схеми, а також інші суттєві умови. У відповідності до нього здійснюється пенсійне забезпечення учасника фонду за рахунок внесків вкладника.

Пенсійна схема – документ, яким визначаються умови і порядок недержавного пенсійного забезпечення, що здійснюється тим чи іншим фондом. У пенсійній схемі повинні бути відображені:

- опис усіх видів та умов здійснення пенсійних виплат;
- порядок обчислення розміру пенсійних виплат;
- термін, протягом якого сплачують пенсійні виплати, та порядок їхніх виплат;
- порядок і терміни сплати пенсійних внесків, зокрема, можливість їхньої зміни за умовами пенсійного контракту;

- умови та порядок участі у пенсійній схемі;
- права та обов'язки учасника фонду за пенсійною схемою [5].

Інвестиційна декларація є документом, який визначає інвестиційну політику НПФ. В інвестиційній декларації відображаються основні напрями інвестування пенсійних активів та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами, установлені в межах загальних вимог та обмежень інвестиційної діяльності, визначених законодавством України.

Зважаючи на описані вище методи та інструменти управління, ми можемо визначитися із важелями впливу на фінансові потоки НПФ: періодичність надходження пенсійних внесків; сума внесків; вартість інвестицій; прибуток від інвестування пенсійних активів; ліквідність інвестицій; відсоток адміністративних затрат недержавних пенсійних фондів.

Періодичність та сума внесків визначається у відповідності до умов договору на основі внутрішніх документів НПФ. Прибуток від інвестування пенсійних активів, а також ліквідність інвестицій визначається за результатами періоду. Відсоток адміністративних затрат (а саме витрати на адміністратора, зберігача та компанію з управління активами) визначається як відсоток від інвестиційного прибутку інвестованих коштів. Відсоткова ставка визначається внутрішніми нормативними документами, проте не може бути більшою регламентованого державою рівня.

Наступною складовою механізму управління фінансовими потоками НПФ є нормативно-правове забезпечення. Нормативно правове забезпечення – сукупність положень які виражені в нормативних актах. Вони встановлюють і закріплюють організацію системи, її мету, завдання, структуру і функції, призначених для регламентації створення і функціонування системи.

Діяльність НПФ регулюється Конституцією України, більше ніж тридцятьма законодавчими актами та низкою Указів Президента, Постановами Верховної Ради України, нормативними документами Кабінету Міністрів, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, інструкціями, стандартами.

Організаційне забезпечення являє собою взаємопов'язану сукупність внутрішніх структурних служб і підрозділів, які забезпечують розробку і прийняття управлінських рішень з окремих напрямків його фінансової діяльності і несуть відповідальність за результатами цих рішень. Адміністратор НПФ, банк-зберігач, КУА та страхові компанії становлять основу організаційного забезпечення механізму управління фінансовими потоками НПФ.

Інформаційне забезпечення – це сукупність інформаційних ресурсів і способів їх організації, необхідних та придатних для реалізації аналітичних процедур, які забезпечують фінансову сторону діяльності фонду.

Джерела інформації можна поділити на 2 групи за їх аналітичними можливостями:

- до джерел, які характеризують майновий та фінансовий стан відносять дані бухгалтерського обліку та фінансову звітність;
- до джерел, які характеризують зовнішнє середовище, передусім, ринок цінних паперів відносять дані держкомстату, Інтернет та засоби масової інформації [7].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, нами визначено загальну структуру механізму управління фінансовими потоками НПФ, сутність кожного із його елементів, що в подальшому дозволить підвищити ефективність функціонування НПФ та системи недержавного пенсійного забезпечення в цілому.

Література

1. Абалкин Л.И. Хозяйственный механизм развитого социалистического общества / Л.И. Абалкин. – М. : Мысль, 1973. – 263 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик; КНУ ім. Т.Г. Шевченка. – 4-е вид., доп. – К. : Ніс, 2003. – 416 с.
3. Івашко О.А. Концептуальні основи фінансового механізму / О.А. Івашко // Науковий Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 4. – С. 65-71
4. Ковалюк О.М. Методологічні основи фінансового механізму / О.М. Ковалюк // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С.51-60
5. Про недержавне пенсійне забезпечення – Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>.
6. Соколовська З.М. Моделювання фінансових потоків страхових компаній / З.М. Соколовська, О.А. Клепікова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5. – С.238-246.
7. Чигасова Н.М. Поняття та система фінансового забезпечення фінансового менеджменту / Н.М. Чигасова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-1/Chigasova_107.htm.
8. Школьник І.О. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник / І.О. Школьник, І.М. Боярко, Б.І. Сюркало. – Суми: Університетська книга, 2009. – 301 с. – ISBN 978-966-680-439-9